

Taimi Talitali 'a e Kau Nofo Fonua Toki A'u Maí

Newly Arrived Resident's Waiting Period—Tongan

'Oku lahi 'a e ngaahi vahe mo e sevesi mei Centrelink 'oku ma'u pe ia 'e he kakai nofo 'Aositelēliá pea 'oku nau sitiseni 'Aositelēlia, nofo fonua 'Aositelēlia pe sitiseni Nu'u Sila 'oku nau ma'u 'a e visa malu'i makehe.

'Oku lahi 'a e ngaahi vahe mo e sevesi mei Centrelink 'oku 'ikai lava ke ma'u leva 'e he kau nofo fo'ou 'i 'Aositelēliá kae'oua kuo nau nofo fonua 'i 'Aositelēlia pea kuo nau 'i 'Aositelēlia ha uike 'e 104. 'Oku kamata lau 'a e taimi talitali ko 'eni mei he 'aho 'oku ke tau mai ai ki 'Aositelēliá pe mei he taimi 'oku 'oatu ai ho'o ngofua nofo fonua pe sitiseni 'Aositelēliá (ko fe 'a e me'a na'e hoko fakamuimuí). 'E 'ikai lau 'a e taimi te ke mavahe ai mei 'Aositelēlia lolotonga 'a e taimi talitali uike 104. Kapau na'e 'oatu ha'o visa fakataimi 'o fakangofua ke ke ma'u ha Penefiti Mavahe pe Kaati Vahe Ma'ulalo, 'e lau 'a e taimi talitali mei he 'aho na'e 'oatu ai ho'o visa fakataimí pe taimi na'a ke tau mai ai ki 'Aositelēliá, ko fe pe 'a e me'a na'e hoko fakamuimuí.

Ko e kau sitiseni Nu'u Sila 'oku 'ikai ke nau ma'u ha visa malu'i makehe 'e toki kamata lau 'enau taimi talitali 'i he ma'u pe 'enau visa nofo fonua pe sitiseni 'Aositelēliá.

Ko e taumu'a 'o e taimi talitalí ke fakapapau'i 'e he kakai ha'ú te nau lava 'o tauhi kinautolu 'i he fuofua kamata 'enau nofo 'i 'Aositelēliá pe ko hono tauhi kinautolu 'e he'enau kau siponisā.

'Oku 'i ai ha kakai, kau ai 'a e kau kumi hufangá, kau sitiseni 'Aositelēlia mo e kau memipa 'o honau famili na'a nau 'uluaki nofo 'Aositelēlia ha uike 'e 104, 'oku 'ikai fiema'u ke nau talitali uike 104 ke nau ma'u 'a e konga lahi 'o e ngaahi vahe mo e sevesi 'a e Centrelink. 'Oku 'i ai ha ngaahi me'a kehe 'e 'ikai ke fakakau 'i he taimi talitalí. 'Oua te ke tatali kae 'ave ha'o tohi kole ke ke vahe. 'E vakai'i ho'o kolé 'o makatu'unga ai pe te ke kau he taimi talitali pe 'ikai.

Ko e hā 'a e ngaahi vahe Centrelink 'oku 'ikai lava ke u ma'u kae'oua kuo 'osi 'a e taimi talitali uike 104?

Newstart Allowance: ma'ae kakai ta'e ma'u ngāue pea 'oku nau kumi ngāue.

Sickness Allowance: ma'ae kakai 'oku 'ikai malava ke nau ngāue koe'uhi ko ha lavea pe puke taimi nounou, pea 'i ai 'enau ngāue ke nau foki ki ai 'i ha'anau sai.

Youth Allowance: ma'ae kau finemui mo talavou 'oku nau ako, kumi ngāue pe puke fakataimi.

Carer Payment: tokoni'i 'a e kakai 'oku nau tauhi taimi kakato ha taha 'oku fiema'u ke siofi pe tokoni'i fakafo'ituitui ia koe'uhi ko ha mahaki faingata'a pe mo'ua he sino faingata'a'ia.

Austudy: tokoni'i 'a e kau ako ta'u 25 pe lahi hake 'oku ma'ulalo 'enau vahé ke hoko atu 'enau ako taimi kakatō.

Mobility Allowance: tokoni ki ngaahi fakamole 'o e fe'alu'aki 'a e kakai 'oku faingata'a'ia honau sinó ki he'enau ngaue volinitia, ngaue totongi, ako ngaue, pe ki ha ngaue pe pea 'oku 'ikai ke nau lava 'o fe'alu'aki he ngaahi me'alele hange ko e pasi pe lelue ta'e tokonia kinautolu.

Special Benefit: ko ha vahe ke tokoni ki he kakai 'oku nau faingata'a'ia 'aupito 'o 'ikai ke nau ala ma'u ha vahe social security kehe. 'Oku 'i ai 'a e ngaahi me'a fekau'aki mo hono ma'u atu 'a e Penifiti Makehe 'o 'ikai lau 'a e taimi talitali ki he kau tu'uta fo'ou mai, hangē ko ha faingatamaki fakapa'anga koe'uhi ko ha liliu lahi 'i he tu'unga ho'o nofó 'o 'ikai malava ke mapule'i. 'Oku 'ikai lau 'a e ta'e ma'u ha ngāue ko ha 'uhinga ke ke ma'u ai 'a e Penifiti Makehe.

Ko e ngaahi vahe Centrelink 'oku lava ke u ma'u hili pe hono ma'u 'eku nofo fonua 'Aositelēli:

Family Tax Benefit, Baby Bonus, Maternity Immunisation Allowance mo e Child Care Benefit: ala tokoni ki he fakamole 'o e tauhi fanau pe mo e fakamole ki he totongi 'o e child care. Ala kau ai mo ha Kaati Health.

Carer Allowance: ala tokoni kapau 'oku ke tauhi ha tokotaha kehe.

Vahe Tokoni 'i he Taimi Faingata'a: ala tokoni ki he kau faama pe kau ma'u pisinisi iiki.

Vahe 'a e Pule'anga 'Aositelēlia ki he Fakaakeake mei ha Fakatu'utamaki: ala 'oatu ha tokoni fakapa'anga he vave taha ke tokoni'i 'a e kau faingata'a'ia, pe ha fakatu'utamaki fakalilifu 'oku hoko 'o movete atu.

Ko e ha 'a e ngaahi tokoni te u ma'u ki he'eku kumi ngaue hili pe 'eku nofo fonua 'i 'Aositelēlia?

'E lava ke lesisita 'i he ngaahi sevesi kumi ngaue 'a e kau nofo fonua toki a'u mai ki 'Aositelēlia pe 'i he Centrelink ke nau ma'u atu ha fale'i mo ha tokoni 'i he'enu kumi ngaue. Ki ha toe fakamatala, fetu'utaki ki he ngaahi sevesi kumi ngaue 'o ho feitu'u pe ki he Centrelink ke vakai'i pe ko e ha 'a e ngaahi tokoni te ke ala ma'u.

Fiema'u tokoni?

Kapau 'oku uestia koe 'e he Tami Talitali 'a e Kau Nofo Fonua Toki A'u Mai, 'oku mahu'inga ke ke fetu'utaki ki he Centrelink 'i he vave taha kapau 'oku liliu e tu'unga ho'o nofo, hange ko 'eni, kapau 'oku 'i ai ha'o leka, pea mole ho'o ngaue pe 'oku ke puke.

Founga fetu'utaki ki he Centrelink

'I 'Aositelēlia, ta ki he fika 'oku fekau'aki taha mo e tu'unga 'oku ke 'i ai:

Ngaahi Sevesi Kumi Ngaue	13 2850
Malolo mei he Ngaue	13 2300
Sino Faingata'ai'a, Puke, pea mo e kau Tauhi	13 2717
'Ofisi Tokoni ma'ae Famili	13 6150
Talavou/Finemui mo e kau Ako	13 2490
Lea ki he Centrelink 'i ha lea kehe	13 1202

Ta ta'etotongi faka'eke'eke TTY

Freecall™ 1800 810 586

(Ko e TTY ma'ae kakai 'oku nau tuli pe faingata'a 'enu fanongo pe lea. 'Oku fiema'u ha telefoni TTY ke ngaue'aki 'a e sevesi ni.)

Tokanga: 'oku 'i ai 'a e totongi tukupau ki he ngaahi ta mei ho 'api ki he ngaahi fika "13" 'a e Centrelink mei ha feitu'u pe 'i 'Aositelēlia. 'E ala tokehekehe 'a e totongi ni mei he totongi 'o e ta mei he feitu'u 'oku ke 'i ai pea 'e ala tokehekehe 'a e totongi 'o e ngaahi kautaha telefoni. 'E ala taimi'i mo mamafa ange 'a e telefoni mei he telefoni totongi mo e mopaila.

Mei ha fonua kehe, 'ikai 'i 'Aositelēlia, ta ki he ngaahi Sevesi Fakavaha'apule'anga 'a e Centrelink 'i he taha 'o e ngaahi fika ko 'eni:

Mei 'Aositia	0800 295 165 (ta ta'etotongi)
Mei Kanata	1888 2557 493 (ta ta'etotongi)
Mei Siaina (Tokelau)*	10 800 6100 427 (ta ta'etotongi)
Mei Siaina (Tonga)*	10 800 2611 309 (ta ta'etotongi)
Mei Tenima'ake	8088 3556 (ta ta'etotongi)
Mei Siamane	0800 180 2482 (ta ta'etotongi)
Mei Kalisi	0080 0611 26209 (ta ta'etotongi)
Mei 'Initia	000 800 61 01098 (ta ta'etotongi)
Mei 'Initonisia	001 803 61 035 (ta ta'etotongi)
Mei 'Itali	800 781 977 (ta ta'etotongi)
Mei he Lepapulika 'o Kolea	003 081 32326 (ta ta'etotongi)
Mei Holani	0800 0224 364 (ta ta'etotongi)
Mei Nu'u Sila	0800 441 248 (ta ta'etotongi)
Mei Filipaini	1800 1611 0046 (ta ta'etotongi)
Mei Potukale	800 861 122 (ta ta'etotongi)

Mei Singapoa	800 6167 015 (ta ta'etotongi)
Mei Sepeni	900 951 547 (ta ta'etotongi)
Mei Taileni	001 800 611 4136 (ta ta'etotongi)
Mei Toake	00 800 6190 5703 (ta ta'etotongi)
Mei Pilitania	0800 169 5865 (ta ta'etotongi)
Mei he United Arab Emirates	800 061 04319 (ta ta'etotongi)

Mei USA **1866 3433 086 (ta ta'etotongi)**

Mei he ngaahi fonua kehe +61 3 6222 3455 ('e lava ke ke telefoni kae totongi 'i heni kapau 'oku fakahoko 'a e telefoni ni 'e ho'o kautaha telefoni fakalotofonua)

*Ko e ngaahi kolo 'o Siaina (Tokelau) ko Beijing, Tianjin, Hebei, Shanxi, Inner Mongolia, Heilongjiang, Liaoning, Jilin, Shandong mo Henan. 'Oku lau 'a e ngaahi vahenga kehé ko Siaina (Tonga) 'i he ngaue fetu'utaki ko 'ení.

Tokanga: 'oku fakahoko hangatonu koe ki he ngaahi Sevesi Fakavaha'apule'anga 'a e Centrelink 'e he ngaahi fika ta'etotongi fakavaha'apule'anga ni. 'E 'ikai ke ta'e totongi kotoa 'a e telefoni mei he feitu'u kotoa 'i he fonua ni, pea 'e 'ikai ta'etotongi mei he mopaila pe telefoni totongi. 'E fiema'u ke ke fakahu ha koini/kaati 'i he ngaahi telefoni totongi 'o hange pe ko ha telefoni fakalotofonua pea 'e 'ikai lava ke fakafoki 'a e seniti ko ia 'i he 'osi ho'o telefoni.

Ngaahi me'a 'oku 'ikai ke mau pule'i (Disclaimer)

'Oku 'oatu 'a e ngaahi fakamatala 'i he ki'i tohi ko 'ení ko ha fakahinohino ki he ngaahi vahe mo e sevesi 'oku ma'ú.

Ko e ha e ngaahi me'a 'oku totonu ke ke fai?

'Oku totonu ke ke fili pe te ke tohi kole ke ma'u atu ha'o vahe pea ke fai 'a e tohi kole ko ia, hili ho'o fakakaukau'i 'a e tu'unga 'oku ke 'i aí.

'Oku tonu 'a e ngaahi fakamatala ni kamata mei 'Okatopa 2009, ka 'e ala liliu ia. Kapau te ke ngaue'aki 'a e fakamatala ni kimui he taimi ko 'ení, kataki 'o vakai'i e Centrelink pe 'oku tonu 'a e ngaahi fakamatalá.

'Oku ma'u 'a e ngaahi penifiti 'afé?

'Oku ma'u atu 'a e ngaahi vahe 'a e pule'angá mei he 'aho na'e fai ai 'a e tohi kolé pe ko ha taimi kimui ai. Ko ia ai ko e vave ange 'a e lí ho'o tohi kolé ko e vave ange ia 'a e ma'u ho'o vahé.

Ko e ha 'a e me'a 'e hoko kapau te u fetu'utaki ki ha taha kehe (third party)?

'Oku ngofua ke ke fetu'utaki ki ha taha kehe kapau 'oku 'ikai ko ha memipa 'o e kau ngaue Centrelink. Kapau te ke fai pehe, kataki 'o manatu'i 'oku 'ikai ke fakangofua 'e he Centrelink ha ni'ihiki kehe ke nau 'oatu ha fakamatala pe fale'i kiate koe fekau'aki mo e ngaahi vahé.